

אַלְיָעוֹר בְּיַהוּדָה.

מ א מ ר ש נ י .

הנוסע האנגלי הגדול. ג'מס ברייס, שחי במאה הי"ח, מספר, שפעם אחת הראה למושלמי אחד דג מצויר. המושלמי מתחילה נתמלא תמהון. אחר-כך פנה אל הנוסע האנגלי בשאלה זו:

— אם דג זה יתיצב נגדך ביום-הדין ויאשימך במלים אלו: „גוף נתת לי, אבל לא נפש חיה“, — מה תשיב לו? —

עם-ישראל בסוף המאה הי"ט יכול היה להתיצב לפני העולם הדן אותו ולהאשימו: „נפש חיה השארת לי, אבל לא גוף מוחש“. ומה היה העולם כולו יכול להשיב על זה? —

כי, אמנם, היה ישראל עד המאה הי"ט „נשמה“ בלבד! יותר נכון: הפשטה בלבד. הטובים שבבניו הכירו בו אז רק כנסיה דתית בעלת תעודה רוחנית (רנ"ק, צונץ, גייגר). וכשקם סמולנסקין והטעים בכל תוקף, שישראל הוא עם, אומה, לאום, — מהר להוסיף, שאינו עם ככל העמים. הוא עם רוחני, שיכול להתקיים בלא מדינה, בלא קרקע, בלא לשון מדוברת, רק על יהדותו ותורתו ואידיאליו המופשטים ולשונו הספרותית. וסוף-סוף כך חשב גם רוב העם העברי בימים ההם: ארץ-ישראל היא הארץ הקדושה, הלשון העברית היא לשון-הקודש, האידיאל המדיני יתגשם ל„עולם-הבא“, כשיבוא משיח-צדקנו. ועכשיו — הרי תורה, הרי תפלה, הרי מצוות, הרי מעשים טובים. וכל אלה ביחד אינם אלא פרודור לעולם-הבא, מכשירי החיים הרוחניים הטהורים, שאין בהם לא אכילה ולא שתיה, לא משא-ומתן ולא מלחמות, אלא זיוה-שכינה והנאת-הרוח ונשמות ערטילאיות.

ומי לא ראה אז, שרוחניות זו הולכת ומתנדפת, שנשמות אלו הולכות וגוססות, ועוד מעט, עוד מעט ואף הנשמה בת-האלמות תעמוד על עברי פי-פחת? —

אז קם בן-יהודה וקרא אל חיי-הגוף, אל חיי-המדינה, אל חיי העולם-הזה. לא נכון הדבר, שעם ישראל הוא עם רוחני: עם מדיני הוא. לא נכון

הדבר, שארץ-ישראל היא ארץ קדושה: ארץ של ישוב ועבודה היא. לא נכון הדבר, שהלשון העברית לשון-קודש היא ולשון הספרות היהודית בלבד: לשון מדוברת היא.

שלוש שנים אחריו בא פינסקר והורה, שמצבו הנורא של עם-ישראל בעמים בא מתוך פחד מסתורי, שהעמים מפחדים מפני נשמה בלא גוף: מפני אומה בלא מדינה. והוא הטעים את ערך המדינה בלבד. מדינה איזו שתהיה, באיזה מקום שיהיה. אליעזר בן יהודה הרחיק ללכת ממנו: הוא הורה, שאין תקומה ואין הצלה לישראל אם כל קניניו לא יקרמו עור ובשר – קניניו, שכבר הם קיימים, אלא שנעשו נשמות ערטילאיות, בלא גופים, בלא בשר ועצמות. ומפני שבינתיים הבינו הכל את ערך הגשמות של הארץ – אם אפשר לומר כך: את הצורך בהחזרת גוף יהודי לארץ הרוחנית על-ידי ישוב ועבודת-אדמה, – על-כן הקציע לו בן-יהודה את הערך הלאומי האחר: את הלשון. נתן גוף מוחש לנשמת-הלשון, שהיתה שטה ומרחפת בעולם-התהו במשך כאלפים שנה.

ואולם מי שחושב, שאך הלשון היתה לו הכל, אינו אלא טועה. ראוי לקרוא את המון מאמריו על השאלות המדיניות שלנו כדי לראות, שעד ימיו האחרונים דאג להגופניות של מדיניותנו, אם אפשר לומר כך: הכל דאגו, שלא תפרה נשמתנו מן הגוף הלאומי וישאר פגר מת, והוא דאג, שלא יתמוזו גופנו הלאומי ותשאר נשמה ערומה תועה בעולם-התהו, שסופה אפיסה וכליה. זהו הביאור הנכון ליחסו אל אוגאנדה בימי-הרצל. הוא ראה (כך נראה לו) אפשרות יותר קלה להלביש את נשמת עמנו גוף מדיני, – ומיד ויותר על כל הרומאנטיקה, שהיתה יקרה לו לא פחות מלאחרים, של ארץ-אבות, של „אדמה היסטורית“, של „קשר-הדורות“, ועוד. וזהו הביאור הנכון ליחסו אל בתי-הספר בשנים האחרונות לחייו. מי כמוהו ידע מה שעשה בית-הספר העברי בארץ-ישראל בשביל הדבור העברי? – הרי הוא עצמו היה המתחיל בהוראת הלמודים בעברית בבית-הספר של „כל ישראל חברים“ בשנת תרמ"ג. ואולם מכיון שנראה לו, שעל ידי הכסף המוצא לכלכלת בתי-הספר בארץ אפשר להכניס לארץ אלף משפחות בכל שנה ושנה (אחת היא ברגע זה, אם צדק או לא צדק בחשבון זה), – מיד ויותר אפילו על התועלת המרובה, שבת-הספר מביאים לדבור העברי משאת-נפשו במשך ארבעים שנה, – והיה מוכן ומזומן לסגור את בתי-הספר לשלוש שנים, עד שנכניס עוד שלשת אלפים משפחות לארץ, עוד 15,000 של אוכלוסים ממשיים. הגוף – הישוב במובן הגשמי, הארצי, הפשוט – חשוב הוא מן הנשמה – מבתי-ספר, מתרבות, מחנוך, שסוף סוף אינם אלא „רוחניות“.

את אחד-העם מציגים, בתור ניגוד, לעומת הרצל, לעומת ברדיצ'בסקי. באמת אין שני מתנגדים יותר גדולים זה לזה מאחד-העם ובן-יהודה. אחד-העם דאג כל ימיו להחזיר נשמות לפגרים מתים: לפחת נשמה, רוח לאומית, אף בדיפלומאטיה העברית, אף בישוב, אף בדבר הגשמי שבגשמי ("תשועת-ישראל תבוא על ידי נביאים", "מושבות למופת", "תחית-הרוח"). בן-יהודה עשה כל ימיו את ההפך מזה: יצר גופות בשביל הדברים היותר רוחניים. "לא ברוח, כי אם בחיל ובכח".

והוא לא נתפעל אפילו מן התוכחה הנבואית כלפי "נהיה ככל הגויים, בית-ישראל". כלום מצבם של הגויים רע כל-כך, עד שלא כדאי להיות כמותם? – שאל במאמר אחד.

לא היה דבר שָנוא לו יותר מ"מרכז רוחני". זו היתה בשבילו (מובן, שלא בצדק) "ישיבה גדולה", שמתכללת על חשבון-הגולה. באופן זה היה הרצלִיני יותר מהרצל עצמו, שעם כל מדיניותו – כמה רוחניות היתה בו! וברדיצ'בסקי, עם כל ה"ניטצשיאנות" שלו, הרי היה כולו רוחני, כולו רומאנטי וכולו מסתורי. ואולם לא היה דבר רחוק מבן-יהודה כהמסתורין. כי את המוחש, את הפשטות, את הארצי והגשמי, את החי והנושם והממושש בידים אהב והוקיר בן-יהודה. רב לנו להחזיק במופשט, להרקיע שחקים, לרדוף "רוח". יותר מאלפים שנה עשינו כך – ומה עלה לנו? – ילדנו רוח ונעשינו רוח. רוח באין אחיזה. באין מעמד. רוח ערטילאי של "אנשי-אויר". כך אי אפשר להיות עוד! – והוא מתחיל ב"שנוי כל הערכים".

מקור כל רוחניותנו המיוחדת במינה הוא – הדת. הדת באה לנו במקום הארץ, במקום הלשון, במקום המדינה, במקום הלאומיות בהקפה המלא, ובכך – הלאה הדת! והוא מכריז על לאומיות בת-בלידת בקיצוניות, שלא הכריז על זה מעולם שום יהודי, ובפרט יהודי כותב עברית, ובפרט יהודי יושב "בתוככי ירושלים הקדושה".

הספרות העברית היא כילה דת, כילה יהדות, כולה לאומיות, ובכך – הלאה הספרות היהדותית – תחי הספרות החולונית! ו"הצבי" ו"האור" וה"השקפה" הם הראשונים, שבהם באו ענינים אנושיים כלליים בטון אנושי כללי לא לשם השכלה ליהודים בלבד, אלא סתם, כמו שבכל הלשונות שבעולם של כל האומות שבעולם עוסקים כל הסופרים שבעולם בכל הענינים האנושיים שבעולם. ובנוגע ללשון – לא רק הכריז על הצורך לעשותה מדוברת. הוא הכריז על הצורך לעשותה ארצית, גשמית, עממית. רב לנו לעסוק בלשון של הפשטה! צריך לשוב אל יסוד-החיים, אל התחלות-החיים. חשוב בעיני בן-יהודה יותר, שתהא לנו מלה קלה ופשטה בשביל איזה תבשיל או כלי של

בעל-מלאכה מכל „מלות-ההגיון“ של הרמב"ם. ביטוי עממי, פשוט, יקר לבן-יהודה מכל הדקות שבסגנונו של אחד-העם ומכל החריפות שבסגנונו של מנדלי. המלים והביטויים המופשטים הם התקרה של בנין-הלשון – ואנו, חסרים אנו את היסוד, את הנדבך התחתון שלה, את המלים לצרכי-השוק ולצרכי-הבית. ולהם, ורק להם, דאג בן-יהודה כל ימיו. השאר בא לו בדרך-העברה, או מתוך צורך עתונאי, או מפני שעסק במלון עברי שלם.

ובמובן זה קורא אני „יוצר“ לבן-יהודה. לא שִׁצַר יש מאין – יצירה כזו מיחסים אך לאלהים לבדו, ואף על זה נחלקו אריסטו ומתנגדיו, הרמב"ם והרלב"ג. יוצר אמתי, יוצר יש מיש, הוא צייר, פּסָל, קַטָּב: מחומר מוכן הוא עושה כלי-אמנות או פסל אמנותי. וכיצד הוא עושהו? – עולה במחשבה לפניו רעיון גדול, ציור דמיוני, אידיאה במובן האפלטוני, – והוא מגשם אותם במפעל אמנותי: נותן לרעיון, לציור, לאידיאה גוף ותבנית-הגשמה גופנית, ארצית, מוחשת. הוא מוציא אותם מכח אל הפועל.

ויוצר-מגשים כזה היה בן-יהודה. הנשמה הערטילאית, הרוח הערומה נתקיימה ב„אידיאה“ לפניו. ואולם הוא אינו מכיר בנשמות ערומות, אינו אוהב „רוחות“. והוא מגשים את הרעיון, מוצא בשבילו גוף ודמות-הגוף, מוציא אותו מכח אל הפועל. וחי הגוף ביחד עם הנשמה ופועל עמה יחד ומקוה למציאות ממשית ומוחשית בעולם הזה, בחיי-הווה, שבלעדיהם אין גם חיי-נצח. „המחזיר גופות לנשמות גוססות“ – זה שמו של בן-יהודה, לפי הכרתי.

וזה זכרו בקרב עמו לדור-דורים!

ירושלים, י"ב מרחשון תרפ"ד.